

KULTURNO-HISTORIJSKO NASLJEĐE ZENIČKO-DOBOJSKOG KANTONA

Alma Pobrić, Univerzitet u Sarajevu, Prirodno-matematički fakultet, Odsjek za geografiju, Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
a.pobric@gmail.com

Džejlana Jašić, Master geografije smjera Turizam i zaštita životne sredine. Univerzitet u Sarajevu, Prirodno-matematički fakultet, Odsjek za geografiju, Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
jasic.dzejlana@hotmail.com

Haris Jahić, Univerzitet u Sarajevu, Prirodno-matematički fakultet, Odsjek za geografiju, Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
haris-jahic@hotmail.com

U radu se daje pregled i analiza kulturnog i historijskog nasljeđa Zeničko-dobojskog kantona. Osnovni cilj istraživanja bio je identifikacija antropoloških turističkih motiva kao potencijala za razvoj kulturnog turizma. Glavni dio rada ima za cilj inventarizaciju i valorizaciju kulturnog i historijskog nasljeđa Kantona u svakoj od općina kantona. U tom kontekstu predstavljeni su etno-socijalni, arhitektonski, arheološki, ambijentalni i drugi motivi koji čine kulturno-historijsko nasljeđe, te pojedine manifestacije koje ga promoviraju. Analiza je obuhvatila 152 turistička motiva u okviru kulturno-historijskog nasljeđa, među kojim su najbrojniji umjetnički turistički motiv, njih 102. Istraživanje je bazirano na analizi od strane autora i uključuje anketu sprovedenu na terenu, gdje je 256 ljudi dalo mišljenje o kulturnom i historijskom nasljeđu u općini gdje žive ili koju su posjetili.

Ključne riječi: kulturno i historijsko nasljeđe, inventarizacija, evaluacija, turistički resursi, Zeničko-dobojski kanton.

ZENICA-DOBOJ CANTON - CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE

Alma Pobrić, University of Sarajevo, Faculty of Science, Department of geography, Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
a.pobric@gmail.com

Džejlana Jašić, master of geography in the scientific domain of tourism and environmental protection. University of Sarajevo, Faculty of Science, Department of geography, Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
jasic.dzejlana@hotmail.com

Haris Jahić, University of Sarajevo, Faculty of Science, Department of geography, Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
haris-jahic@hotmail.com

The paper provides an overview and analysis of cultural and historical heritage of Zenica-Doboj canton. The main research objective was to identify the anthropological tourist resources as the potential for the development of cultural tourism. The main section

of the paper has the purpose to make inventory and evaluation of cultural and historical heritage of Canton regarding each municipality. In this context ethno-social, artistic – architectural and archaeological, ambient and other cultural resources are presented as well as particular manifestations promoting such heritage. The analysis revealed 152 tourist resources and among all cultural and historical heritage the most numerous are the artistic tourism resources, there are 102. In addition to the analysis by the author, research was based on surveys that involved questioner, where 256 people were surveyed by questionnaire and gave their opinion about cultural and historical heritage in the municipalities they live which they have visited.

Keywords: cultural and historical heritage, inventory, evaluation, tourism resources, Zenica-Doboj Canton

UVOD

INTRODUCTION

Turizam je manifestacija načina života i njegov razvoj je značajno u korelaciji sa životnim standardom u društvu. Koncept kulturnog turizma jedan od najraširenijih vidova turizma u posljednjim decenijama i složen je. Sadrži u sebi dva termina: kulturu i turizam. "Oboje, i kultura i turizam važne su komponente razvoja; zaista, u kontekstu dobrog proputovanog svijeta teško je uzeti u obzir jedno bez drugog. Iako je jasno da su uloge kulture i turizma dio razvoja u ekonomskom smislu, njihova uloga se može proširiti izvan i posmatrati sastavnim djelovima ljudskog razvoja, pri čemu su socijalno blagostanje i osnovne ljudske slobode i prava kao primjer i obogaćen putovanja i kulturne razmjene." (Robinson i Dejvid, 2006, pp.15).

Prema City Tourism-Europe Culture and Experience, postoji veći broj definicija kulturnog turizma u upotrebi (CTECE, 2005). Kulturna baština/kulturno historijsko nasljeđe je također širok pojam i njegovo određenje i definisanje je povezano sa poteškoćama. Stoga su prisutne brojne definicije sa užim i širim značenjem.

Prema jednoj od prihvaćenih definicija kulturnu baštinu/nasljeđe čine pokretna i nepokretna dobra, zapravo nematerijalno ili duhovno nasljeđe. Koncept pokretnog dobra obuhvata gotovo sve pojave ili predmete koji imaju bilo kakvu vezu sa manifestacijom ljudskog života i ljudskom kulturom. Svakako pored slikarskih umjetnina i skulptura obuhvata predmete primjenjene umjetnosti i ručnih radova kakvi su nakit, posuđe al i obredni predmeti. Stari novac i zlatnici, inkunabule i druge stare knjige svakao čine kulturnu baštinu. Nepokretno kulturno nasljeđe, osim historijskih građevina i arheoloških nalazišta prema savremenim shvatanjima uključuje šire arhitektonske ansamble (npr. srednjevjekovne utvrde-gradove) te zaštita podrazumijeva i okolno područje oko nekog historijskog objekta ili prostrani kompleks određenog kulturnog dobra. Tradicionalni plesovi ili druge umjetničkepredstave, muzika, običaji, obredi čine zanimljivo nematerijalno nasljeđa takođe. (Šošić, 2014)

Veoma je oskudna naučna literature koja se referira na kulturno-historijsko nasljeđe Zeničko-dobojskog kantona. Nekoliko dostupnih studija je urađeno o nekoj od općtina ili o pojedinim gradovima u Zeničko-dobojskom kantonu (Hadžibegović, 2001). Stoga, ovaj rad ima svrhu istražiti kakvo mjesto zauzima kulturno i historijsko nasljeđe u turizmu uzimajući u obzir činjenicu da je ono osnovni resurs za razvoj kulturnog turizma.

PREGLED LITERATURE LITERATURE REVIEW

Dvadeseto stoljeće svjedoči ubrzanom porastu raznovrsnosti i dostupnosti kulturnih produkata, što je nazvano "kulturnom eksplozijom" (Richards, 1964). Kao što zasupaju Fabricio, Snowdon i Prasad (2000) veoma je važno prepoznati da se svaka diskusija o povezanosti i međusobnim odnosima turizma, kulture i razvoja suočava sa nekoliko slojeva složenosti. Ta povezanost se razvija i mijenja kao što se mijenja i ono što je zajedničko sa turizmom (Robinson i David, 2006). Prema projektu ATLAS i njihovo konceptualno definicija od kulturnog turizma je "Ljudi odlaze iz svojih mjesta prebivališta u obilazak kulturnih atrakcija sa namjerom da steknu nova iskustva i znanja u cilju zadovoljena svojih kulturnih potreba" (Richards, 1996, pp.24). Prema Toffler (1964) turizam je u osnovi privilegija bogatijih i kulturna produkcija je također kontrolirana od strane elite. Ovakvo stajalište se može okarakterizirati retrogradnim i bez osnovanog uporišta.

Michalko and Rac (2011) ističu: "Kulturni turizam je takav turistički proizvod u kome je motivacija turista (pružanje ponude) u upoznavanju sa novim kulturama, učešću u kulturnim dešavanjima i posjeti kulturnim znamenitostima, a ključni element potražnje je jedinstvenost kulture posjećene destinacije." (Csapó, 2012, pp. 26).

Ako se uzme u obzir stav i odnos organizacije European association for tourism and leisure education (ATLAS), kulturni turizam uključuje: sva putovanja koja znače posjete kulturnim znamenitostima izvan mjesta prebivališta s ciljem sticanja novih znanja i iskustava koje će izadovoljiti kulturne potrebe pojedinaca. Jednu od najraširenijih i specifičnijih definicija iz 1990-ih predstavio je International Scientific Committee on Cultural Tourism (ICOMOS). Definirali su kulturni turizam kao aktivnost koja omogućava ljudima da doživljavaju različite načine života drugih ljudi, stižući prvenstveno razumijevanje njihovih običaja, tradicije, prirodnog okruženja, intelektualnih ideja i onih mjesta arhitektonskog, historijskog, arheološkog ili drugog kulturnog značenje koje je nasljeđeno iz ranijih razdoblja. Kulturni turizam se razlikuje od rekreativnog turizma u nastojanju da stekne razumijevanje ili uvažavanje prirode odnosno karaktera mjesta koja se posjećuje.

Za postojeće definicije kulturnog turizma zajednička veza je vrsta turizma u okviru koje se posjećuje materijalna ili nematerijalna kulturna baština određenog područja. Istodobno ovakve posjete odražavaju element obrazovanja, ali uključuju i doživljaj zabave koji se temelji na kombinaciji prirode, kulture i umjetnosti s raznovrsnim kulturnim i zabavnim događajima. Turizam omogućuje posjetiteljima upoznavanje i proučavanje materijalne ili nematerijalne kulture određenog područja. Kulturna udaljenost između turista i domaćina doprinosi uticaju turizma na socio-ekonomske promjene (Williams, 1998). Potrebno je proučiti socio-kulturne aspekte turizma i sve sudionike u turizmu. Istodobno jasna je linija različitosti između lokalnog stanovništva i njegove kulture, kao i turista i njihove rezidualne kulture kao specifične i različite za svako turističko tržište. (Jelinčić, 2008., Stanković, 2000. i Reisinger, 2009.) Keating (1997) spominje: "Kultura je svakako dobila značenje stvarnog resursa sa razvojem međunarodnog turizma koji je pospješio njen rast kroz djelovanje različitih društava i naučnih udruženja koji su doprinijeli razvoju kulture. Međutim, u tretiranju kulture kao resursa ne bismo trebali zanemariti aspekte agencije, budući da se vrijednost i prioritet kulture ne odnose samo na njegovu intrinzičnu vrijednost nego na načine na koje se ona upotrebljava." (Smith i Robinson, 2005, str. 4)

METODE ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZE RESEARCH METHODS AND HYPOTHESIS

Glavni cilj istraživanja bio je izvršiti inventarizaciju i valoriziranje kulturnog i historijskog nasljeđa Zeničko-dobojskog kantona kao i prostorni razmještaj istog. U tom smislu, postavljene su slijedeće hipoteze:

H₁- Kulturno i historijsko nasljeđe predstavlja osnovni potencijal razvoja turizma u Zeničko-dobojskom kantonu;

H₂- Veliki broj objekata kulturnog i historijskog nasljeđa je u veoma lošem stanju i zahtijeva ozbiljne investicije i brigu kako bi dostiglo adekvatan nivo za razvoj turizma.

Na istraživanom području je određen veliki broj objekata i spomenika izgrađenih u različitim historijskim epohama. Istraživanje je sprovedeno u svakoj općini kantona. Pored istraživanja samih autora analiza je zasnovana na provedenoj anketi. Ukupan uzorak je 256 anketiranih osoba koje su dale odgovore i mišljenja o kulturnom i historijskom nasljeđu u općini u kojoj žive ili u općini koju su posjetili. Metode analize i sinteze korištene su se nakon opservacije na terenu, kao i metode klasifikacije i komparacije. Pored navedenih, osnovu rada činile su metode identifikacije i turističku valorizacije te izrada GIS karata. Inventar i valorizacija su sprovedene u svrhu izdvajanja najznačajnijih objekata ili artefakata kulturnog i historijskog nasljeđa za razvoj turizma Zeničko-dobojskog kantona.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ ZENIČKO-DOBOJSKOG KANTONA GEOGRAPHICAL LOCATION OF ZENICA-DOBOJ CANTON

Zeničko-dobojski kanton čini jednu od deset administrativnih jedinica unutar Federacije Bosne i Hercegovine. Kanton graniči sa entitetom Republika Srpska i Tuzlanskim kantomom na istoku i sjeveru. Zapadno se nalazi Srednjobosanski kanton, a Kanton Sarajevo na jugu. Zauzima površinu od 3 326 km² i četvrti je kanton po veličini u FBiH. Čini ga 12 općina: Breza, Doboju-Jug, Kakanj, Maglaj, Olovo, Tešanj, Usora, Vareš, Visoko, Zavidovići, Zenica i Žepče i sa ukupno 562 naselja. Grad Zenica je administrativni centar Kantona i ima 364 344 stanovnika prema popisu 2013. godine. U svakoj općini, osim Tešnja i Žepča, zabilježen je smanjen broj stanovnika u odnosu na prethodni popis iz 1991. godine.

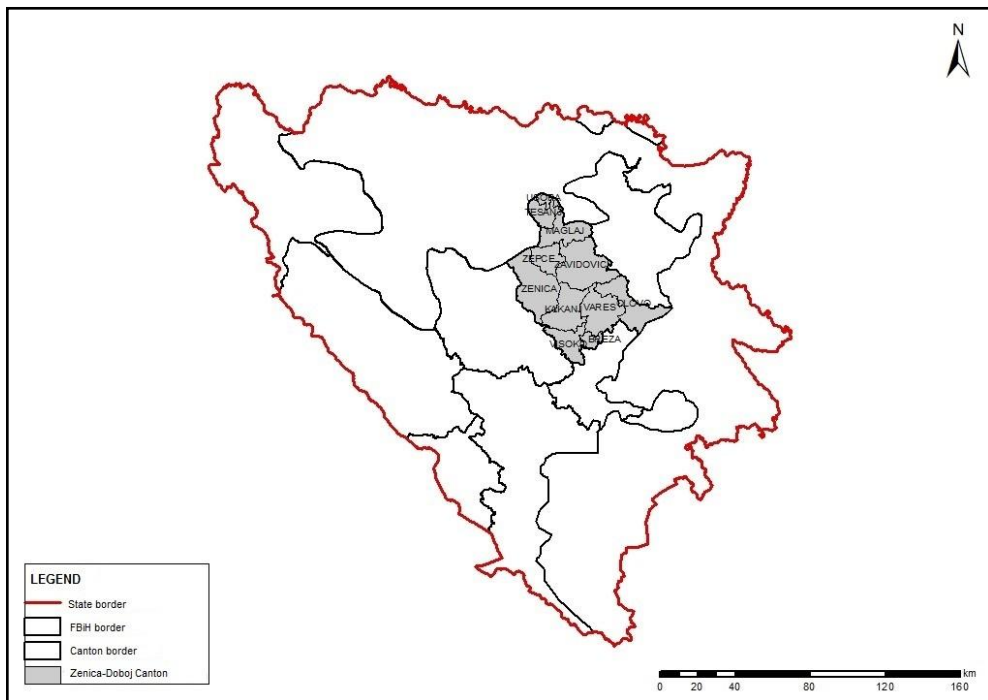
Obzirom da se Zeničko-dobojski kanton nalazi u centralnom dijelu Bosne i Hercegovine ima povoljan geografski i turističko-geografski položaj. Pored toga, ovaj dio zemlje je jedan od najvažnijih u saobraćajnom pogledu, što je pozitivna predispozicija u kontekstu povećanja dolazaka turista. Blizina kantona Sarajevu i nekim većim gradovima Bosne i Hercegovine kao što su: Doboju, Banja Luka i Tuzla, ima poseban značaj za razvoj domaćeg i tranzitnog turizma.

INVENTARIZACIJA KULTURNOG I HISTORIJSKOG NASLJEĐA U ZENIČKO-DOBOJSKOM KANTONU INVENTORY OF CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE OF ZENICA-DOBOJ CANTON

Inventarizacija je uobičajena istraživačka djelatnost kojom se pravi lista i dokumentiranje kulturnih dobara. Ona predstavlja osnovu za evaluaciju (Sharma, 2000). Inventarizacija kulturnog i historijskog nasljeđa urađena je za svaku općinu u kantonu

posebno, a cjelokupno nasljeđe je razvrstano i prezentirano u tabelama. Klasifikacija je rađena na dva načina:

- Prema metodologiji koju je dao Jovičić i
- Prema metodologiji Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine

Sl. 1: Administrativna karta Zeničko-dobojskog kantona

Fig. 1: Administrative map of Zenica-Doboj Canton

Jovičić (1998) smatra da kulturno nasljeđe obuhvata sve one resurse koji zadovoljavaju kulturne potrebe. Atraktivnosti kulturnog nasljeđa povezana je sa atributima estetskog i znamenitog. On je stajališta da se kulturno i historijsko nasljeđe može razvrstati u slijedeće kategorije:

- Etnografski turistički potencijali;
- Umjetnički turistički potencijali (arheološki, arhitektonski i slikarski);
- Pejzažni turistički potencijali;
- Ambijentalni turistički potencijali i
- Manifestacije kao turistički potencijali.

Ukupan broj identificiranih turističkih potencijala koji čine kulturno i historijsko nasljeđe je 152. Među njima 22 ubrajaju se u kategoriju etnografskih turističkih potencijala, a 102 su umjetnička (78 arhitektonskih, 18 arheoloških i 6 slikarskih). Identificirano je 5 ambijentalnih turističkih resursa i 23 manifestacije. Na osnovu toga, može se zaključiti da u

kantonu prevladava umjetničko kulturno i historijsko nasljeđe, a najbrojniji su arhitektonskih objekti.

Tabela 1: Inventarizacija kulturno-historijskog nasljeđa prema Jovičiću

Table 1: The inventory of cultural and historical heritage Zenica-Doboj Canton according to Jovicic

KLASIFIKACIJA TURISTIČKIH RESURSA	INVENTARIZACIJA TURISTIČKIH RESURSA	PREGLED TURISTIČKIH RESURSA PO OPĆINAMA
ETNOGRAFSKI TURISTIČKI MOTIVI	Kulturno-umjetničko društvo Đerdan Kulturno-umjetničko društvo Dikan Kulturno-umjetničko društvo Tamburice Kulturno-umjetničko društvo Rudarska glazba Gradski folklorni ansambl Etnološka zbirka u Uzeirbegovom konaku Čabrina kahvana Kulturno-umjetničko društvo Behar Kulturno-umjetničko društvo Izudin Mulabećirović Izo Historijska, arheološka, etnološka i numizmatička zbirka u JU Muzej Tešanj Kovački zanati u selu Očevlje Kulturno-umjetničko društvo „Haurzi“ Buduželje HKD „Napredak“ Tradicionalni visočki zanati-tabački zanat, obrada drveta, obrada gline i opaničarstvo Gastronomija-suhu meso Kulturno-umjetničko društvo „Visoko“ Kulturno-umjetničko društvo „Biser-Donje Moštre“ Kulturno-umjetničko društvo Krivaja Bosansko kulturno društvo Zavidovići Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Podružnica Zavidovići Ansambl Bosnia Folk KUD Željezara	Doboj Jug Kakanj Kakanj Kakanj Maglaj Maglaj Maglaj Tesanj Tesanj Tesanj Vares Vares Vares Visoko Visoko Visoko Visoko Zavidovici Zavidovici Zavidovici Zenica Zenica
UMJETNIČKI TURISTIČKI MOTIVI		
ARHITEKTONSKI TURISTIČKI MOTIVI	Džamija u Podgori Džamija u Smailbegovićima Crkva sv. Prokopije Crkva sv. Barbare Dvor Via Argentaria Stambeni objekti Bečarska i Činovnička Paleolitska stanica Strane Paleolitsko naselje Kušum Neolitsko naselje Lašiste Franjevački samostan i crkva sv. Ive Krstitelja Crkva sv. Jovana Krstitelja Džamija u Kraljevoj Sutjesci Kula hadži Mehmed-bega ili zgrada Turskog suda Kuća Ive Duspera Sultanov konak Gradina Sahat kula Kuršumlja džamija Crkva sv. Ilije Proroka Uzeirbegov konak Delibegov han Česma Tabhana	Breza Breza Breza Breza Breza Breza Doboj Jug Doboj Jug Doboj Jug Kakanj Kakanj Kakanj Kakanj Kakanj Kakanj Maglaj Maglaj Maglaj Maglaj Maglaj Maglaj Maglaj

	<p>Spomenik Austro-ugarskim vojnicima Crkvište i crkva sv. Olovske Gospe Drvena džamija u Solunu Stara drvena džamija u Miljevićima Rimski most na rijeci Orliji Obeliks-naselje Bakići Tvrđava Sahat-kula Gazi-Ferhad begova ili Čaršijska džamija Avdi-pašina džamija Zgrada muftijinog konaka Tešanjska musala Katolička crkva sv. Petra i Pavla Eminagića konak Adem-agina vila Đonlagića magaz Begovske kuće: Smailbegovića, Omera Korajlića, Mešića i Terzića Crkva Ante Padovanskog Crkva sv. Ane Srednjovjekovno utvrđenje Bobovac Zvezdangrad Župna crkva Džamija u selu Karići Šejhova pećina u Radonjićima Turbe Arapovac Rimokatolička crkva sv. Preobraženja u Gornjoj Borovici Grobna kapela na Stogiću Skupina kuća tradicionalne arhitekture u starom dijelu Vareša Šareni han Jednolučni stari kamени most na rijeci Stavnji Ostaci srednjovjekovnog grada Visokog Ostaci Kraljevske crkve u Milama Ostaci srednjovjekovnog grada Čajengrada Franjevački samostan Bonaventura Crkva ili hram sv. Prokopije Šerefudinova ili Bijela džamija Tabhanska džamija Ostaci srednjovjekovnih utvrđenja Stog i Gradić Upravna zgrada i tehnički muzej –Vila Zgrada „Kantina“ Tradicionalne kuće u naseljima Bajvati i Borovnica Numanova avlija Manastir Vozuća Ostaci manastira Udrim na Gostoviću Stara džamija u naselju Rujnica Tvrđava u Vranduku Crkva Rođenja Presvete Bogorodice Crkva svetog Ilije Sejmenska džamija Sultan-Ahmedova džamija Džamija Sultan Fatiha Musalla Zgrada nekadašnje Sinagoge Fabrika Papira Hadži Mazića kuća Alibegova džamija</p>	<p>Maglaj Olovo Olovo Olovo Olovo Olovo Tesanj Tesanj Tesanj Tesanj Tesanj Tesanj Tesanj Tesanj Tesanj Tesanj Usora Usora Vares Vares Vares Vares Vares Vares Vares Vares Vares Vares Vares Vares Vares Vares Vares Vares Vares Vares Vares Visoko Visoko Visoko Visoko Visoko Visoko Visoko Zavidovici Zavidovici Zavidovici Zavidovici Zavidovici Zavidovici Zavidovici Zenica Zenica Zenica Zenica Zenica Zenica Zenica Zenica Zenica Zenica Zenica Zenica Zenica Zepce</p>
ARHEOLOŠKI	Bazilika iz VI i VII.st.	Breza

TURISTIČKI MOTIVI	<p>Nekropole stećaka: Brdo, Hrasno, Hočevlje, Kaursko groblje, Orahovo, Subotići i Župča Arheološko nalazište Vila iz rimskog doba Vladarski dvor iz 14. i 15. stoljeća Neolitsko naselje Obre Nekropola Donja Zgošća Nekropola u Nažbilju Neolitsko nalazište kod Novog Šehera-lokalitet Crkvište i Gromile Nekropole stećaka na raznim lokalitetima Nekropole stećaka: Bakići, Boganovići, Mramor, Mramorje, Musići, Navitak, Roka, Solun itd. Nekropole stećaka: Bajina glava u Vukovu, Zlatića u selu Trepče i Groblje na lokaciji staro Kreševo, Kalošević, Oraš Planje, Bobara i dr. Ferhat-begov sarkofag Dabravine sa ostacima iz bronzanog doba i kasne antike Nekropola stećaka na lokalitetu sela Budoželje Neolitsko nalazište u Okolištu Nekropole stećaka Podcijelo i Beše Ranokršćanska bazilika u naselju Bilimišće Ploča velikog sudije Gradeša</p>	<p>Breza Doboj Jug Kakanj Kakanj Kakanj Kakanj Maglaj Maglaj Olovo Tesanj Vares Vares Visoko Visoko Zavidovici Zenica Zenica</p>
LIKOVNI TURISTIČKI MOTIVI	<p>Ikone iz srpske pravoslavne crkve Ikonostas u crkvi posvećenoj Pokrovu Presvete Bogorodice Pokretno nasljeđe koje se čuva u Zavičajnom muzeju Zbirka pod nazivom Lapidarij (pokretno nasljeđe iz raznih perioda historije) Zbirka knjiga u biblioteci Franjevačkog samostama Pokretno nasljeđe u crkvi sv. Prokopija</p>	<p>Tesanj Vares Visoko Visoko Visoko Visoko</p>
AMBIJENTALNI TURISTIČKI MOTIVI	<p>Stari grad Maglaj Stari grad Tešanj i Gornja Čaršija Ambijentalna cjelina u selo Očevlje Ruralna cjelina Vijaka Stari grad Vranduk</p>	<p>Maglaj Tesanj Vares Vares Zenica</p>
PJEZAŽNI TURISTIČKI MOTIVI		
MANIFESTACIJSKI TURISTIČKI MOTIVI	<p>Kulturno-sportska manifestacija „Bazenijada“ Kulturno-sportska manifestacija „U susret ljetu“ Kulturna manifestacija „Mladi pjevaju proljeću“ Kulturno-umjetnička manifestacija „Dani Kraljice Katarine“ Kulturno-zabavna manifestacija „Studentsko ljetu“ Kulturno-zabavna manifestacija „Kolo na bosanskom ćilimu“ Kulturno-umjetnička manifestacija „Međunarodni festival folklor“ Kulturno-sportska manifestacija Tešanjско proljeće Etno festival Tešanj Kulturno-sportska manifestacija „U susret ljetu“ Kulturno-sportska manifestacija „Vareško ljetu“ Kulturna manifestacija „Dani Karića“ Religijska manifestacija „Miholjsko ljetu“ Kulturno-privredno-sportska manifestacija „Visočko ljetu“ Kulturna manifestacija „Dani Zaima Muzafrije“ Izložbeno-prodajni sajam „Jesen u Visokom“ Kulturna manifestacija „Ljetu u gradu“ Festival „Raspjevana jesen“</p>	<p>Breza Doboj Jug Kakanj Kakanj Maglaj Maglaj Olovo Tesanj Tesanj Usora Vares Vares Vares Visoko Visoko Visoko Visoko Zavidovici</p>

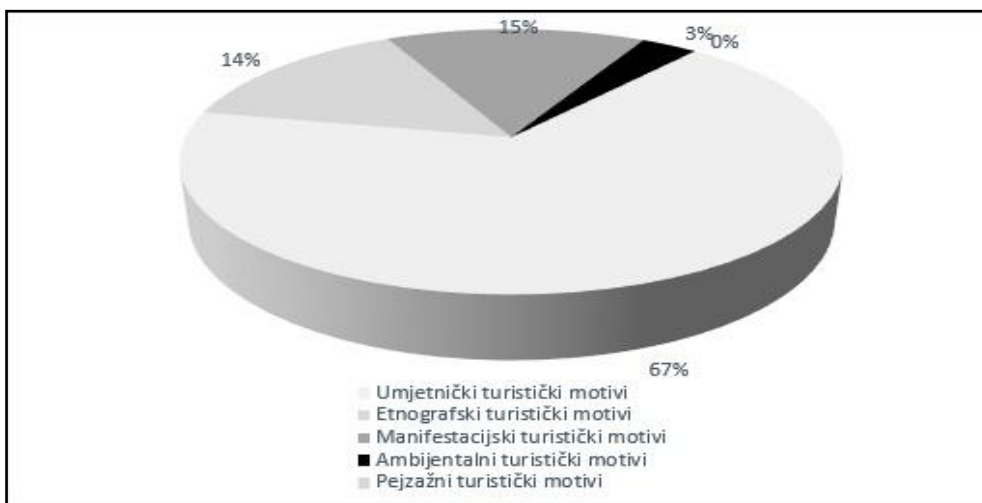
	Generalni sajam „BH Zeps“ „Zeničko proljeće“ „Tragovima bosanskog kraljevstva“ Kulturno-zabavna manifestacija „Žepačka večer“ Multietnička smotra folklor	Zavidovici Zenica Zenica Žepce Žepce
--	---	--

Izvor: Klasifikacija autora prema Turističkoj zajednici Zeničko-dobojskog kantona

Može se primijetiti da su generalno najbrojniji umjetnički turistički resursi sa udjelom od 67%, dok pejzažni nisu uopće identificirani. Struktura kulturnog i historijskog nasljeđa po općinama unutar Kantona vidi se u tabeli 1. Ukoliko se analizira udio turističkih resursa na nivou općina, primjećuje se da se broj kreće od 9 do 22. Najmanji broj resursa imaju općine Žepče i Usora, samo po 3, Doboj-Jug 6, Olovo 7 i Breza 9, dok se u Visokom, Tešnju i Zenici nalazi po 19 turističkih resursa. Općina Zavidovići ima 14, Kakanj 15 i Maglaj 16. Najveći broj, i to 22 turistička resursa koji čine kulturno i historijsko nasljeđe ima Vareš.

Sl. 2: Procentualno učešće kulturno-historijskog nasljeđa po turističkim motivima Zeničko-dobojskog kantona

Fig. 2: The share of cultural and historical heritage by category of Zenica-Doboj Canton

Ukupan broj identifikovanog etnografskog kulturnog nasljeđa je 22. U svakoj općini Zeničko-dobojskog kantona neka od kategorija turističkih resursa je identificirana. Broj etnografskih resursa je prilično ujednačen po općinama, sa izuzetkom općine Doboj-Jug, gde je identifikovan samo jedan. Etnografski turistički resursi kantona su zastupljeni u najvećoj mogućoj mjeri kao kulturno-umjetnička društva, koja imaju za cilj da očuvaju tradiciju u kontekstu tradicionalne muzike, igara i nošnji.

Ukupan broj identifikovanih umjetničkog kulturno-historijskog nasljeđa u Zeničko-dobojskom kantonu je 102, sa značajnom razlikom u podkategorijama. Tako, najveći broj u podkategoriji arhitektonskog 78, zatim 18 arheološkog i 6 su slikarsko nasljeđe. Samo jedan ambijentalni turistički resurs je identifikovan u općini Maglaj, u Tešnju dva kao i u Zenici i Varešu. Ambijentalno nasljeđe uglavnom je identifikovano u starim jezgrama gradića iz perioda Srednjovjekovne Bosanske države i vladavine Osmanskog carstva.

U Zeničko-dobojskom kantonu su identificirane 23 manifestacije signifikantne za razvoj turizma. Manifestacije su raznovrsne po karakteru, od sportskih preko kulturnih i zabavnih do poslovnih, odnosno privrednih. Istina, manifestacije imaju uglavnom lokalno ili regionalno obilježje, dok samo nekoliko ima viši nivo atraktivnosti. U svakoj općini kantona, manifestacije se ističu kao značajan segment turističke ponude.

Nacionalni spomenici su vrijednosti koje se nalaze na "Privremenoj listi nacionalnih spomenika" koju je sačinila Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. Prema pravnom aktu i odlukama nadležnog organa registrovani su kao spomenici kulture, arhitektonskog nasljeđa, historijskog značaja ili kao prirodna baština u Bosni i Hercegovini. Popis takvih resursa prema Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika, sastoji se od tri osnovne kategorije sa podkategorijama: graditeljske cjeline; područja i historijski objekti i spomenici. Kriterijumi za određivanje nacionalnih spomenika su izvedeni na principu pravne zaštite, zone pokrivanja i vrijednosti svakog od spomenika.

U okviru Zeničko-dobojskog kantona od ukupno dvanaest općina, u njih deset neki od objekata kulturnog i historijskog nasljeđa ima svojstva označena kao nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine. Prema podacima Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine u Zeničko-dobojskom kantonu ima 59 nacionalnih spomenika i 2 od njih se karakterizira kao pokretno nasljeđe, dok 57 spada u nepokretno nasljeđe. Općina Olovo ima najveći broj proglašanih nacionalnih spomenika, njih 11, dok općina Žepče ima samo jedan proglašeni nacionalni spomenik.

Tabela 2: Sintezni prikaz nacionalnih spomenika Zeničko-dobojskog kantona prema Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine

Table 2: The national monuments of Zenica-Doboj Canton according to the Commission to Preserve National Monuments of Bosnia and Herzegovina.

KATEGORIZACIJA NACIONALNIH SPOEMNIKA	NAZIV NACIONALNIH SPOMENIKA	PREGLED PO OPĆINAMA
POKRETNOST NASLJEĐE	Zbirka od 22 inkunabule u vlasništvu Franjevačkog samostana u Kraljevju Sutjesci	Kakanj
	Ploča velikog sudije Gradeše, vlasništvo Muzeja grada Zenice	Zenica
NEPOKRETNOST NASLJEĐE		
HISTORIJSKE GRAĐEVINE I SPOMENICI	Kula hadži Muhamed-bega, zgrada poznata i kao "Turski sud" u Ribnici	Kakanj
	Kuća Ive Duspera	Kakanj
	Crkva svetog Ilije Proroka	Maglaj
	Uzeirbegovićev konak	Maglaj
	Crkva majke Božije	Olovo
	Most poznat kao Rimski most na rijeci Orliji kod sela Klinčići	Olovo
	Eminagića Konak	Tesanj
	Zgrada muftijinog konaka	Tesanj
	Katolička crkva sv. Petra i Pavla	Tesanj
	Crkva posvećena Pokrovu Presvete Bogorodice sa pokretnom imovinom	Vares
	Nekropola sa stećcima i satrim nišanima u selu Bodoželje	Vares
	Srednjovjekovni kraljevski grad Bobovac	Vares
	Crkva Rođenja Presvete Bogorodice	Zenica
Zgrada nekadašnje Sinagoge	Zenica	

GRADITELJSKE CJELINE	Džamija u Kraljevoj Sutjesci Franjevački samostan i crkva sv. Ive Krstitelja u Kraljevoj Sutjesci Kalavun Jusuf pašina (Kuršumlja) džamija sa haremom i česmom Stari grad Maglaj Drvena džamija u Solunu Čaršijska (Gazi-Ferhad begova džamija) Stari grad Tešanj Kovačnica (majdani) u selu Očevlja Župna crkva u Varešu Radničko naselje Majdan Crkva sv. Prokopija Samostan Sv. Bonaventure sa pokretnim naslijeđem Tabačka (Tabačica) džamija u Visokom Manastir Vozuća u Vozući Stara džamija u selu Rujnica Crkva svetog Ilije sa župnim uredom Graditeljska cjelina nekadašnje Fabrike Papira („Papirne“) Sejmenska džamija, mjesto i ostaci Stara džamija sa haremom u Orahovici Stari grad Vranduk Sultan-Ahmedova džamija i medresa Trzanska (Alibegova, džamija na Trznju) džamija sa haremom, mjesto i ostaci Kasnoantička bazilika na Crkvini Nekropola sa stećcima na lokalitetu Brdo u zaseoku Lopate Nekropola sa stećcima na lokalitetu Hrasno, Slivno	Kakanj Kakanj Maglaj Maglaj Olovo Tešanj Tešanj Vareš Vareš Vareš Visoko Visoko Visoko Zavidovići Zavidovići Zenica Zenica Zenica Zenica Zenica Žepče Breza Breza Breza
HISTORIJSKA PODRUČJA	Nekropola sa stećcima na lokalitetu Kaursko groblje Koritnik Nekropole sa stećcima u Hočevlju Glavica u Bilješevu Prahistorijsko neolitsko naselje Obre II na lokalitetu Gornje polje u naselju Obre Vladarski dvor iz 14. i 15. stoljeća u Kraljevoj Sutjesci Nekropola sa stećcima na lokalitetu 'Mramorje' u selu Moguš Nekropola sa stećcima na lokalitetu Navitak u selu Boganovići Nekropola sa stećcima Salikovac Nekropola sa stećcima „Mramor“ u Musićima Nekropola sa stećcima „Mramorje“ i starim nišanima u Lavšićima Nekropola sa stećcima i nišanima u Gurdčićima Nekropole sa stećcima, nišanima, obeliskom i ostacima ckeve sv. Roka u Bakićima Donjim Stara drvena džamija u Miljevićima, mjesto i ostaci historijskog spomenika Dabarvine sa ostacima iz bronzanog doba i kasne antike Nekropola sa stećcima Stupin Do Mile-Krunidbena i grobna crkva bosanskih kraljeva, Arnautovići Prahistorijsko naselje na lokalitetu Okolište u naseljima Okolište i Radinović Stari grad Visoki	Breza Kakanj Kakanj Kakanj Kakanj Olovo Olovo Olovo Olovo Olovo Olovo Olovo Olovo Olovo Olovo Olovo Olovo Olovo Vares Vares Visoko Visoko

Izvor: Komsija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine

U kategoriji nepokretnih kulturnih dobara postoje tri podkategorije: historijski spomenici i građevine (14), graditeljske cjelina (22), historijska područja (21). U pokretno nasljeđe proglašeno kao nacionalni spomenici registrirano je u 2 općine: Kakanj (kolekcija od 22 inkunabule u vlasništvu franjevačkog samostana u Kraljevoj Sutjesci) i Zenica (Ploča Grand Judge Gradeše, u vlasništvu Muzeja Zenice).

U Kakanju, Maglaju, Tešnju i Zavidovićima identifikovana su 2 ili 1, u svakoj od ovih općina, a 3 graditeljske cjeline su identificirane su u Varešu i Visokom. Kao nacionalni spomenici proglašen je mnogo veći broj nepokretnostog nasljeđa. Ono je klasificirano u

podkategoriju historijskih objekata i spomenika i registrovano je u šest općina: Kakanj, Maglaj, Olovo i Zenici (svaka ima po 2), dok je Tešanj i Vareš imaju po 3. Potkategorija graditeljskih cjelina su najbrojnije među proglašenim nacionalnim spomenicima i u svakoj od deset općina kantona postoji neki nacionalni spomenik. Olovo i Žepče općine imaju po jedan spomenik proglašen kao graditeljska cjelina, dok istih ima 6 u Zenici.

Historijsko područje kao posljednja podkategorija nalazi se u 5 općina Zeničko-dobojskog kantona. Najveći broj ih se nalazi u Olovu 8, u Brezi 5, dok ih je u Varešu samo 2. Općine Kakanj i Visoko imaju po 3 nacionalna spomenika iz ove podkategorije. Može se istaći da kanton ima veliki broj raznovrsnih kulturno-historijskog nasljeđa, kao rezultat burne historije i smjene vladavine različitih carstava i kultura, kao i brojnih historijskih događaja kroz prošlost. Tu činjenicu potvrđuje broju od 59 zaštićenih nacionalnih spomenika. Generalni problem je što je najveći broj njih u veoma lošem stanju, ili i dobrim dijelom uništeno. Adekvatna zaštita i rekonstrukcija je svakako nužna kako bi oni mogli postati dio turističke ponude.

VALORIZACIJA KULTURNOG I HISTORIJSKOG NASLJEĐA U ZENIČKO-DOBOJSKOM KANTONU VALORIZATION OF CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE OF ZENICA-DOBOJ CANTON

Turistička valorizacija je jedan od najsloženijih procesa u turizmu. Da bi atraktivna svojstva turističkih motiva dobila tržišni oblik vrijednosti kroz turističku ponudu, neophodno je sprovesti postupak turističke valorizacije. U okviru procesa valorizacije vrši se postupak ocjenjivanja prostora i objekata kao i pojava u njemu kao mogućnosti za turističko i privredno –turističko aktiviranje. Turistička valorizacija uključuje kvalitativnu i kvantitativnu procjenu turističke vrijednosti resursa.

Sušтина turističke valorizacije je da se utvrdi trenutno stanje resursa, izvrši objektivna i realna procjena vrijednosti kroz mogućnosti za razvoj turizma. Proces podrazumijeva stavljanje nekih resursa ili području pod režim posebne zaštite, koji bi trebalo da bude sastavni dio planskih dokumenata u oblasti turizma (Drešković, Pobrić i Đug, 2015).

Valorizacija kulturnog i historijskog nasljeđa Zeničko-dobojskog kantona urađena je na osnovu kvantitativnih i kvalitativnih svojstava cjelokupnog inventara. Kao dio istraživačkog procesa značajnu ulogu imala su kvantitativnih i kvalitativnih svojstava cjelokupnog inventara, istraživanja na terenu i sprovedena anketa i uključeni odabrani parametri. Sljedeći parametri se procjenjeni u okviru vrijednosne skale:

- turističko-geografski položaj;
- kulturni i naučni značaj (historijski, društveni i naučna vrijednost ovog nasljeđa);
- uslužni objekti i infrastruktura (postojanje pristupnih puteva do resursa, turističko obilježavanje, mogućnost posjete, usluga turističkih vodiča, smještaj, restorani);
- pejzažna vrednost;
- broj turista i korišćenje turističkih resursa.

Evaluacija turističkih resursa obuhvata vrijednosti na skali u nizu od 1 do 5. Vrijednost 1 predstavlja procjenu da turistički resurs nema neki turistički značaj i kao takav ne može doprinijeti razvoju turizma i nije predmet izbora turističkih posjeta u cilju zadovoljavanja turističkih potreba. Maksimalni skor na skali je 5, a dodjeljivanje istog znači

da turistički resurs ima izuzetnu turističku vrijednost i kao takav je najatraktivniji sa najviše turističkih posjeta.

- Ocjena 1 – turistička privlačnost i značaj irelevantne;
- Ocjena 2 - turistička privlačnost i značaj imaju lokalni karakter ;
- Ocjena 3 - turistička privlačnost i značaj imaju regionalni karakter
- Ocjena 4 - turistička privlačnost i značaj imaju nacionalni karakter i
- Ocjena 5 - turistička privlačnost i značaj imaju internacionalni karakter.

Prosječna turistička vrijednost kulturnog i historijskog nasljeđa Zeničko-dobojskog kantona kao potencijala za razvoj turizma je 2,2. To znači da nasljeđe ima lokalni ili regionalni turističku značaj i karakter. Interval dobijenih vrijednosti se kreće između 1,6 i 4. Ipak, Zeničko-dobojski kanton ima mnogo značajnih spomenika, objekata i lokacija koje bi mogle biti razlog za turističke posjete. Kulturno i historijsko nasljeđe kantona sa najvišim ocjenama koje podrazumijevaju regionalni i nacionalni značaj (tabela 3.) mogu činiti osnovu integrirane turističke ponude Zeničko-dobojskog kantona i biti nosioci turističkog razvoja.

Iz tabele 3. može se vidjeti da se u svakoj od kategorija turističkih resursa nalaze spomenici, građevine, lokaliteti-područja, manifestacije ili neke od etnografskih obilježja čija vrijednost je 3 ili 4, odnosno njihov turistički značaj ima regionalni ili nacionalni karakter. U kategoriji etnografskih turističkih resursa Zeničko-dobojskog kantona, 3 od njih imaju regionalnu ili nacionalnu turističku važnost. Među umjetničkim resursima, 13 od njih imaju ovakav značaj također, s tim što je 12 arhitektonskih objekata, a samo jedan arheološki turistički resurs.

Ukoliko se analizira teritorijalni razmještaj turističkih resursa sa regionalnim ili nacionalnim značajem može se zapaziti da se takvi nalaze u šest općina: Maglaj, Kakanj, Tešanj, Vareš, Visoko i Zenica. Iz grupe arhitektonskog nasljeđa najbrojnije su srednjevjekovne fortifikacije i vjerski objekti. Arheološko historijsko nasljeđe "Dabrovine" u Varešu predstavlja nalazište iz bronzanog doba do kasne antike. Regionalni i nacionalni značaj imaju tri ambijentalne cjeline (stari gradovi) koje su smještene u Maglaju, Tešnju i Zenici na najdominantnijim lokacijama.

U kategoriji manifestacionih turističkih resursa regionalnog i nacionalnog karaktera 5 događaja čiji sa kulturnim, sportskim ili umjetničkim obilježjima, a zastupljeni su u četiri općine: Maglaj, Kakanj, Visoko i Zenica. Umjetničko društvo iz Zenice predstavlja jedno od najznačajnijih među takvim udruženjima, te promovira tradicionalne pjesove/kola.

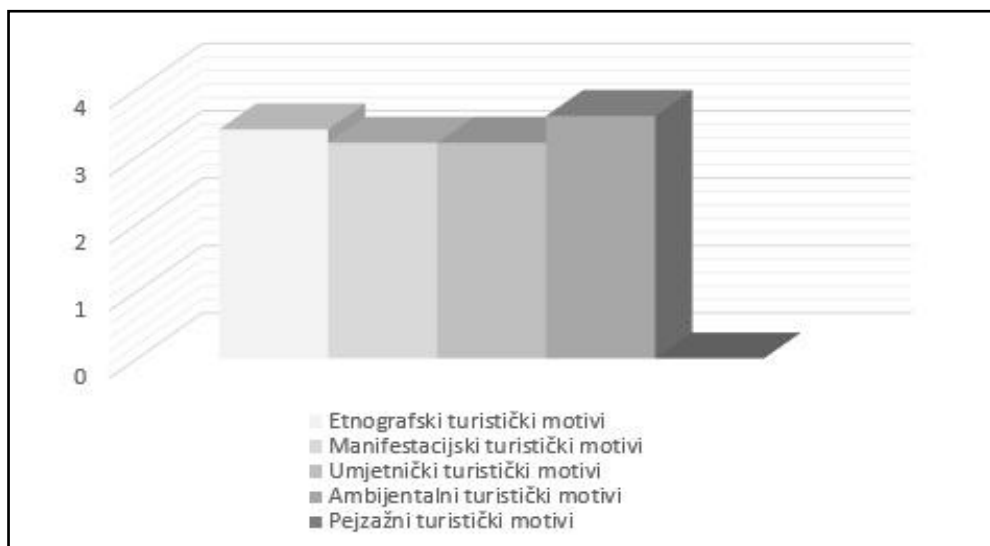
Tabela 3: Rangiranje najznačajnijih turističkih motiva prema sprovedenoj valorizaciji
Table 3: The overview of the most important cultural and historical heritage Zenica-Doboj Canton

KLASIFIKACIJA I INVENTARIZACIJA TURISTIČKIH MOTIVA	Turističko-geografski položaj	Kulturni značaj	Ambijentalna vrijednost	Uslužne pogodnosti	Posjećenost i iskoprštenost	Opća vrijednost	PREGLED TURISTIČKIH MOTIVA PO OPĆINAMA
ETNOGRAFSKI TURISTIČKI MOTIVI							

Zanati u Očevlju	3	5	3	2	2	3	Vares
Tradicionalni visočki zanatu- tabački zanat, obrada drveta, obrada gline i opaničarstvo	4	4	4	4	3	3,8	Visoko
Anasmbł Bosanski Folk	4	2	2	2	3	3	Zenica
UMJETNIČKI TURISTIČKI MOTIVI							
Arhitektonski turistički motivi							
Franjevački samostan (sa zbirkom 22 inkunabule)	4	4	4	4	4	4	Kakanj
Crkva sv. Jovana Krstitelja	4	4	4	4	4	4	Kakanj
Džamija u Kraljevoj Sutjesci	4	2	4	2	2	3,2	Kakanj
Gradina	4	4	4	1	2	3	Maglaj
Uzeirbegov konak	3	3	3	3	2	3	Maglaj
Tvrđava	4	4	4	3	3	3,6	Tesanj
Gazi Ferhad-begova ili Čaršijska džamija	4	3	4	2	2	3	Tesanj
Eminagića konak	4	4	3	4	3	3,6	Tesanj
Srednjovjekovno utvrđenje Bobovac	4	4	4	4	3	3,6	Vares
Ostaci srednjovjekovnog grada Visokog	4	4	3	2	2	3	Visoko
Ostaci Kraljevske crkve u Milama	4	5	3	3	4	3,8	Visoko
Tvrđava u Vranduku	4	4	4	3	3	3,6	Zenica
Arheološki turistički motivi							
Dabravine sa ostacima iz bronzanog doba i kasne antike	4	4	3	2	2	3	Vares
PEJZAŽNI TURISTIČKI MOTIVI							
AMBIJENTALNI TURISTIČKI MOTIVI							
Stari grad Maglaj	4	4	4	2	2	3,2	Maglaj
Stari grad Tesanj i Gornja Čarsija	4	4	4	4	4	4	Tesanj
Stari grad Vranduk	4	4	4	3	3	3,6	Zenica
PEJZAŽNI TURISTIČKI MOTIVI							
MANIFESTACIONI TURISTIČKI MOTIVI							
Kulturno-umjetnička manifestacija „Dani Kraljice Katrine“	3	4	4	3	3	3,4	Kakanj
Kulturno-zabavna manifestacija „Kolo na bosanskom ćilimu“	3	3	3	3	3	3	Maglaj
Kulturno-privredno-sportska manifestacija „Visočko ljeto“	4	3	2	3	3	3	Visoko
Generlni sajam „BH Zeps“	4	4	3	3	4	3,6	Zenica
„Zeničko proljeće“	4	3	3	2	3	3	Zenica
Prosječna vrijednost	3,8	3,5	3,4	2,8	2,5	2,6	

Izvor: Autorova valorizacija na bazi Turističke zajednice Zeničko-dobojskog kantona i Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine

Turističke vrijednosti rangiranih turističkih resursa kreću se u rasponu od 3,6 do 3,2. Najveću vrednost i najveći potencijal za turističke aktivnosti imaju ambijentalne cjeline (3.6) u poređenju sa ostalim kategorijama resursa. Ambientalne cjeline pružaju mogućnost da najveći broj turistički posjeta. One u općinama: Maglaj, Tešanj i Zenica mogu predstavljati najvažniji segment turističke ponude sa najdužim zadržavanjem turista. Prema istraživanju ove cjeline zajedno sa Kraljevom Sutjeskom u općini Kakanj imaju najveći procenat posjeta i pružaju zadovoljstvo posjetiocima zbog svoh historijskog značaja.

Sl. 3: Rangiranje kategorija turističkih motiva sa najvećim vrijednostima prema sprovedenoj valorizaciji za kulturno-historijsko nasljeđe Zeničko-dobojskog kantona

Fig. 3: Ranking parameters used for the method of indexation according to the obtained values of the cultural and historical heritage of the Zenica-Doboj Canton

Etnografski turistički resursi imaju turističku vrijednost 3.4. Ovi resursi zahtijevaju širu promociju i određena ulaganja kako bi zauzeli značajnije mjesto u turističkoj ponudi.

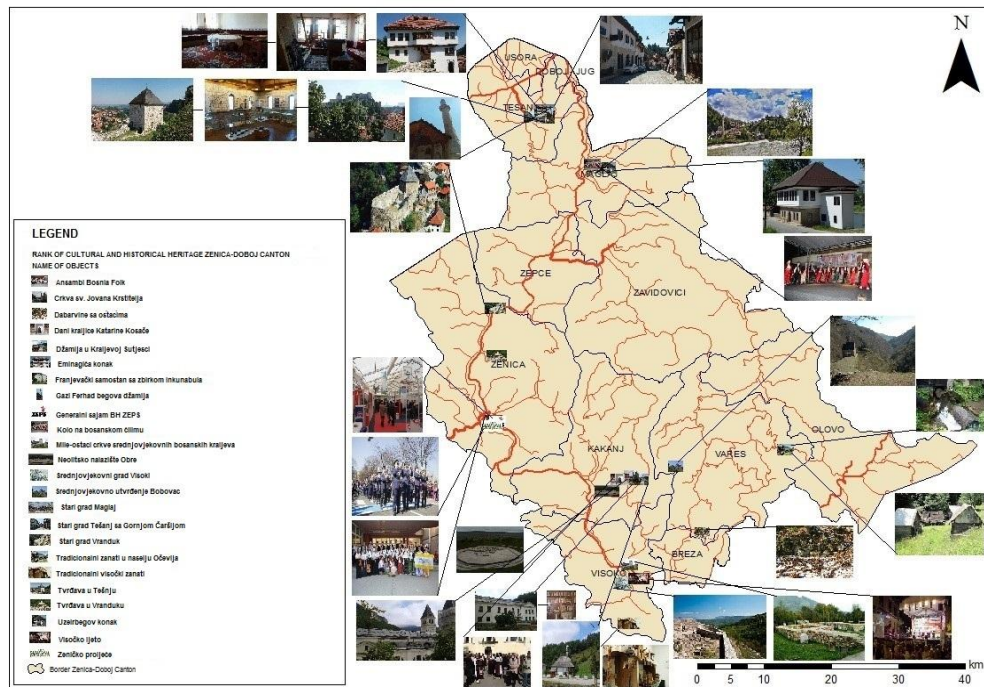

Sl. 4: Etno soba u selu Goduša i kovačnica u selu Očevlja

Fig. 4: Ethno room in village Godusa (Visoko) and Blacksmith in Očevlja (Vares)

Tradicionalne ženske rukotvorine- vezovi i pletenje su dobro organizirane u općini Visoko, gdje su osmišljene neke aktivnosti za posjetioce i pružena im je mogućnost da sami

učestvuju u izradi nekih rukotvorina. Takve aktivnosti nisu slučaj u Varešu iako postoji značajan potencijal. U okviru etnografskog nasljeđa osobit značaj imaju tradicionalni zanat- obrada kože i kovački zanat, također u ovim općinama. Reprezentativan primjer su male zanatske radionice u selu Godusa, općina Visoko.

Sl. 5: Karta najznačajnijih turističkih potencijala Zeničko-dobojskog kantona
Fig. 5: Map of the most important tourist potentials of Zenica-Doboj Canton

Umjetničke turistički resursi i određene manifestacije imaju turističku vrednost 3,2 sa užim regionalnim ili nacionalnim turističkim značajem. Arhitektonsko nasljeđe je najbrojnije i zajedno sa okruženjem ima svoje posebnosti. Treba naglasiti kako takvi objekti pružaju veći potencijal uklopljeni u ambijent grada u kojima se nalaze. Turistički resursi sa regionalnim i nacionalnog značaja u općini Kakanj, gde su u interakciji sa kulturnom i umetničkom manifestacijom “Dani kraljice Katarine“ mogu privući veću pažnju posjetilaca. Stoga, oni mogu predstavljati turističku ponudu od velikog značaja za razvoj turizma. Neki događaji u Zeničko-dobojskom kantonu kao što je Sajem privrede ZEPŠ u Zenici, predstavlja događaj za vrijeme kojeg se desi najveći broj turističkih posjeta i predstavlja primarni događaj za posjetioce.

Na karti 2. prikazano je najvažnije kulturno i historijsko nasljeđe Zeničko-dobojskog kantona. Može se zapaziti da prevladavaju arhitektonski objekti. Ovo kulturno nasljeđe je iz perioda Srednjovjekovne Bosanske države i Otomanskog carstva. Čine ga tvrđave i stari gradovi koji u ovo vrijeme predstavljaju muzeje na otvorenom, a veoma interesantne sui stare tradicionalne bosanske kuće. U prilog već iznesenom vjerski objekti kao što su

samostani čine neprocijenjivo nasljeđe. Jedan od naznačajnijih je samostan Kraljeva Sutjeska, sa izuzetno vrijednom bibliotekom pored ostalih artefakata.

Sl. 6: Samostan Kraljeva Sutjeska, kuća Ive Duspera i džamija (Kakanj)
Fig. 6: Monestry Kraljeva Sutjeska, Ivo Dusper house and Masque (Kakanj)

Kao najznačajniji turistički potencijal kulturnog i historijskog nasljeđa Kantona izdvajaju se stare gradske jezgre. U općini Maglaj to je Stari grad kojeg čine ga zidine i tvrđava sa tradicionalnom bosanskom kućom, Kuršumlija džamijom i mjestima koja imaju značaj u etnografskom smislu kao što je Čabrina kafana. Općina Tešanj također ima lijepu staru gradsku jezgru. Starogradska utvrda jedna je od najstarijih u Bosni i Hercegovini i smatra se da je nastala u Ilirskom period. Pored utvrde značajan resurs je Eminagića kuća/konak u kojoj se nalazi muzejska postavka. Arhitektonska cjelina srednjovjekovnog grada Vranduk

koja je najznačajniji turistički potencijal kantona, pa i države. To je nacionalni spomenik kojeg nazivaju vrata Bosne.

Sl. 7: Džamija Kuršumlija, Stari grad Maglaj i Uzeirbegov konak (Maglaj)
Fig. 7: Kursumlija mosque, Old Town in Maglaj and Fortress and Uzeirbeg konak (Maglaj)

ZAKLJUČAK CONCLUSION

Nakon urađenog detaljnog istraživanja nema sumnje da je kulturno i historijsko nasljeđe atraktivno i može predstavljati osnovu za razvoj turizma kantona te doprijeti većem broju turističkih posjeta. Značajno kulturno i historijsko nasljeđe treba predstavljati ozbiljan potencijal za razvoj turizma u malim gradovima Zeničko-dobojskog kantona, ponuditi turistima "ukus i dušu" lokalne kulture. Posjeta ovakvim mjestima pruža mogućnost turistima da dožive ljepote kulturnog nasljeđa mještana. Turisti cijene odlaske u lokalne tradicionalne prodavnice, posjete radionicama rukotvorina i užitek u tradicionalnim jelima u lokalnim restoranima daleko od standardizovanih brendova, itd. Treba istaći kao ozbiljan nedostatak da je značajan broj kulturnog i historijskog nasljeđa devastiran, da se

nalazi na nepristupačnim mjestima i da mnogo toga nije uređeno za stvarne potrebe i zahtjeve turizma.

Mnogi gradići u Kantonu imaju glavne ulice sa zatvorenim prodavnicama i napuštene zanatske radnje što postaje vrlo čest slučaj. Različiti nivoi vlasti su veoma svjesni toga, i turizam nudi moguću izlaz iz ove situacije koja je prisutna u tim mjestima. Razvoj turizma predstavlja potencijal i mogućnost za smanjenje ove pojave, zaustavljanje "odumiranja" i napuštanja takvih manjih gradova. Turizam može da doprinese razvoju ovih krajeva, kada su inovacije, stručnost i lokalna zajednica okupljene u sinergiji s obzirom na činjenicu ogromnog potencijala kulturnog i historijskog nasljeđa. Do sada su najkvalitetnije u svrhu turizma iskorišteni Stari gradovi i stara gradska jezgra sa historijskim objektima. Neke od kulturnih tekovina se promoviraju organiziranjem različitih manifestacija, sajmova i kulturnih predstava.

Treba napomenuti da ovakav potencijal može da doprinese mnogo za značajnijem razvoju ukupnog razvoja. Razvoj turističke infrastrukture predstavljao bi ozbiljan doprinos turizma za privredu Kantona. Da se približi tom cilju Zeničko-dobojski kanton treba ozbiljne investicije i odgovarajuće osoblje kao i kvalitetne turističke brošure i letke za jaku promociju, kao i ozbiljan strateški plan.

Literatura References

- Csapó, J. (2012) 'Uloga i značaj kulturnog turizma u modernoj turističkoj industriji'. u Kasimoglu, M. i Aydin, H. (Eds), *Strategija za razvoj turističke industrije – Mikro i makro perspektiva*. Rijeka: InTech .
- Dreskovic, N., Pobric, A. and Dug, S. (2015) *Turizam i potencijali-Planinska područja Bjelašnica, Treskavica, Visočica*, Sarajevo, Univerzitet u Sarajevu.
- Fabricio, C., Snowdon, P. and Prasad, N. (2000) *Promjene u kontinuitetu: Koncepti i alati za razvoj modernog turizma*. Paris: UNESCO Publishing.
- Istraživačka grupa Europske turističke komisije i Svjetske turističke organizacije. (2005). *City Turizam i kultura-Europsko iskustvo*. Madrid, Španija: Svjetska turistička organizacija.
- Jelinčić, D.A. (2010). *Kulturni i arheološki turizam-članak*. Zagreb: Meandarmedi
- Jovičić, Z. (1989). *Turistička geografija*, Beograd: Scientific Book.
- Kasimoglu, M. i Aydin, H. (2012). *Strategija za razvoj turističke industrije – Mikro i makro perspektiva*. Rijeka, Croatia: InTech.
- Reisinger, Y. (2009). *Internacionalni turizam: Kultura i ponašanje*. Mađarska: Elsevier Ltd.
- Richards, G. (1966). *Kulturni turizam u Europi*. Wallingford, UK: CABI International.
- Robinson, M. and David, P. (2006). *Tourism, Culture and Sustainable Development*. France: Société Édition Provence (Nîmes).
- Sharma, K.K. (2000). *Turizam i ugostiteljstvo*. New Delhi: Sarup and Sons
- Smith, M. i Robinson, M. (2005) 'Politika, moć i igra: Promjenjivi konteksti kulturnog turizma, u Smith, M. i Robinson, M. (Eds), *Kulturni turizam u promjenjivom svijetu*. UK: Cromwell Press.
- Sosic, T.M. (2014). *Koncept kulturne baštine, međunarodno-pravni pogled*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Br. 4, 833-860, Pravni fakultet Split.
- Stankovic, M.S. (2000) *Turistička geografija*. Beograd: A.M.I.R.
- Williams, S. (1998). *Turistička geografija*. London: Routledge.
- Turistička zajednica Zeničko-dobojskog kantona. <http://www.zedoturizam.ba/index.php/bs/> (preuzeto 29. novembar 2016).
- Komisija za zaštitukulturnog nasljeđa Bosne i Hercegovine
http://www.kons.gov.ba/Default.aspx?langTag=en-US&template_id=175&pageIndex=1

(preuzeto 3. Decembra 2016).

Međunarodno vijeće za spomenike i lokalitete <http://www.icomos.org/en> (preuzeto 26. novembar 2016).

Evropska asocijacija za turizam i edukaciju. <http://www.atlas-euro.org/> (preuzeto 25. novembar 2016).

SUMMARY

ZENICA-DOBOJ CANTON - CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE

Alma Pobrić, University of Sarajevo, Faculty of Science, Department of geography, Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
a.pobric@gmail.com

Džejlana Jašić, master of geography in the scientific domain of tourism and environmental protection. University of Sarajevo, Faculty of Science, Department of geography, Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
jasic.dzejlana@hotmail.com

Haris Jahić, University of Sarajevo, Faculty of Science, Department of geography, Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
haris-jahic@hotmail.com

The paper provides an overview and analysis of cultural and historical heritage of Zenica-Doboj canton. The concept of cultural tourism as one of the most widespread forms of tourism in recent. Michalko and Rac (2011) emphasized: „*Cultural tourism is such a tourism product in which the motivation of the tourist (providing the supply side) is getting acquainted with new cultures, participate in cultural events and visiting cultural attractions and the demand side's core element is the peculiar, unique culture of the visited destination*” (Csapó, 2012, pp. 26). The main research objective was to make an inventory and evaluation of the cultural and historical heritage of Zenica-Doboj Canton and its spatial distribution.

The classification of heritage was done in two ways- according to the methodology of Jovicic and according to the methodology of the Commission to Preserve National Monuments. The total number of identified tourist resources that present cultural and historic heritage in Zenica-Doboj Canton is 152. Among them 22 belong to the category of ethnographic tourist resources, 102 are artistic (78 architectural, 18 archeological and 6 are paintings). There are 5 ambient touristic resources and 23 manifestation tourist resources. Valorisation of cultural and historical heritage of the Zenica-Doboj Canton was made on the basis of quantitative and qualitative characteristics of the entire inventory. As part of the research process a significant role had field surveys and selected parameters included. The following parameters are evaluated within the scale values: tourist and geographical position; the cultural and scientific significance (historical, social and scientific value of this heritage); infrastructure and service facilities (the existence of access roads to the resources, tourist marking, possibility to visit, obtaining tourist guides, accommodation, restaurants); landscape value and the number of tourists and utilization of tourist resources.

The most important cultural - historical heritage as tourism potential of the Canton are the old city cores: Old town in Maglaj, with the fortress, indigenous houses, old mosque and

place of ethnographic importance, such as Cabro's restaurant. Tesanj has famous the old city core. The fortress in this town is among the oldest in the country and it is assumed that it originates from the Illyrian period. In addition to the fortress, a significant resource is Eminagic house with the museum exhibition. The architectural ensemble of the medieval town Vranduk is one of the most valuable tourist potentials in the Canton and even in the country. It represents nationalni monument, and is known as the gate of Bosnia. Significant cultural and historical heritage should represent serious potential for tourism in small towns of Zenica-Doboj Canton offering to tourists "the taste and soul" of the local culture. Visiting such places helps visitors to experience the flavours of the cultural heritage of the locals. It should be noted that this potential can contribute much more to the significant development in general.

Authors

Alma Pabrić, doctor of geographical sciences, associate professor at the Faculty of Science, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. Author of several scientific articles and books from the scientific domain of tourism and human geography. Performs lectures and exercises, among other things, from Tourism, Human geography and Regional and spatial planning.

Džejlana Jašić, master of geography in the scientific domain of tourism and environmental protection.

Haris Jahić, doctor of geographical sciences, assistant professor at the Faculty of Science, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. Performs lectures and exercises, among other things, from Tourism and environmental protection and Methods of teaching geography.